

Laudáció Csernicskó István akadémiai külső taggá választása alkalmából

A nyelvtudomány a nyelv tudományos leírását végzi. Ez a banális kijelentés, amint mögé nézünk, azonnal kérdések sorát veti föl, tehát rendszeresen visszakérdezzük: mi a nyelv. Vagy inkább: meddig terjed ki a nyelv, és ennek következtében mi a nyelvtudomány hatóköre és melyek a feladatai.

Ismeretes, hogy a nyelvtudomány szűkebb értelmezése a nyelvi szerkezetekre, elsősorban a mondat alaki struktúrájára összpontosít. A tágabb megközelítés szerint a használat, a beszélő közösség és a mögöttes kultúra nem választható le veszteségek nélkül az alaki szerkezetéről. Ez utóbbi megközelítés a nyelvi rendszert az abba beépített használati tényezőkkel együtt írja le. A jelentés adaptív jellege, a nyelvi variabilitás szociolingvisztikai vizsgálatai, a pragmatika kontextusmodelljei komplex grammatikákba épülnek be az ezredfordulón, jobban közelítve a nyelv dinamikus, humán természetéhez.

Az alakulástörténetben ez az a diszkurzív időszak, amikor Csernicskó István megkezdte kutatásait. Olyan közvetlen közegben, nyíltan diszkriminált kisebbségi helyzetben, amelyben a self-contained szerkezetleírás kevésnek bizonyul. Ahol az adott nyelven megszólalás a közösség túlélő cselekedete. Csernicskó István meg is ragadta a részben kényszerből adódó lehetőséget. Úgy, ahogy a nyelvtudomány autentikusan szakmailag keretezte, és ahogyan szűkebb anyanyelvi közössége, a kárpátaljai magyar régió etikája megkívánta. Nyelvtudományi kutatásai a kisebbségi helyzetből indulnak ki. Fő témái közé tartoznak a következők.

A kétnyelvűség és többnyelvűség, a kárpátaljai térség egyik fő nyelvi jellemzője. E körben Csernicskó István kutatásai a helyben élő magyar közösség nyelvhasználatában jelentkező kontaktushatások feltárására, a nyelvi kontaktusok megfigyelése és elméleti, valamint gyakorlati szempontú vizsgálatára összpontosítanak, továbbá ide tartozik a nyelvi tájkép kutatása. 1990 előtt ezek a kérdések lényegében tilalom alá estek. Óriási munkát kellett végezni a helyzet feltárása érdekében. Ennek kiemelkedő eredménye *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)* című monográfia, amely Budapesten, az Osiris Kiadó és az MTA Kisebbségkutató Műhely kiadásában jelent meg 1998-ban. A kötet *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* sorozatának tagja, amelynek a teljes Kárpát-medencére kiterjedő szervezője és sorozatszerkesztője Kontra Miklós. Itt említhető meg *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba* című, társszerzőkkel írt munkája, amelyet Beregszászon adtak ki 2003-ban. Több angol nyelvű közleményéből kiemelendő a *Hungarian in Ukraine* című fejezet a Fenyvesi Anna által szerkesztett *Hungarian Language Contact Outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language*. (Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2005. 89–131) című kötetből.

A második téma a kárpátaljai magyar nyelvhasználat szociolingvisztikai vizsgálata, a kárpátaljai magyar nyelvhasználat, a helyi magyar nyelvváltozatok jellemzőinek, sajátosságainak. Csernicskó fontos publikációja *A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése* című kötet, amelyet 2006-ban publikált Ungváron, társszerzővel.

A harmadik témakörbe tartoznak a nyelvi jogok, a nyelvpolitika. Meg kell említeni, hogy a ma Kárpátaljaként ismert terület száz évvel ezelőtt sem földrajzi, sem geopolitikai alakulatként nem létezett. A térség a 20. század folyamán több államhoz tartozott, mindegyik állam külön nyelvpolitikájával. Az itt nyelvpolitikai helyzetének és a mögöttes nyelvi ideológiáknak a feltárása állandó elméleti kutatási kérdés és gyakorlati probléma. A témakörben megjelent számos fontos publikációk közül említésre érdemes a *The Linguistic Human Rights Plight of Hungarians in*

Ukraine című fejezet a Wiley által kiadott *The Handbook of Linguistic Human Rights* című kötetben, 2022-ben.

A negyedik témakör a magyar mint anyanyelv és mint második nyelv oktatása. Kisebbségi helyzetben az oktatásnak, az anyanyelvi iskoláztatásnak meghatározó szerepe van a nyelvmegtartásban, az anyanyelvi oktatásban döntő jelentőségű az anyanyelvi tanárképzés. Cserniczkó István kiemelkedő munkát végzett e területen a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán. Társ szerzőkkel készített munkája a *Nyelv, oktatás, politika* című kötet, amely Beregszászon jelent meg 2001-ben, számos további angol, ukrán és magyar nyelvű publikáció mellett.

Az ötödik témakör az ukrán mint második nyelv oktatása. Kisebbségi helyzetben élők az államnyelv minél teljesebb ismeretével lehetnek társadalmi és egyéni tekintetben sikeresek. Az elmúlt évtizedekben az ukrán oktatáspolitikai nem segítette az ország kisebbségeit az ukrán nyelv megfelelő elsajátításában. Vagy besorolta a kisebbségi diákokat a többségi közé az egyetlen általános tantervvel és tankönyvekkel, mintha azok anyanyelvi szinten beszélnék az ukránt, vagy idegen nyelvként tanította az államnyelvet, nem véve figyelembe a diákok kétnyelvű ismereteit. Cserniczkó István és munkatársai a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán elméleti és gyakorlati kutatásokat folytattak az ukrán nyelv mint államnyelv oktatása terén jelentkező problémák leírására és a megoldási lehetőségek kidolgozására. Több publikáció közül kiemelendő itt a 2012-ben Ungváron megjelent *Megtanulunk-e ukránul? A kárpátaljai magyarok és az ukrán nyelv* című kötet.

Cserniczkó eddigi munkásságának egyik legfontosabb eredménye a komplex megközelítés, amelyben az elméleti és módszertani kérdések kiterjedt, a más nyelvekkel kapcsolatos hasonló kutatásokkal összhangban végzett vizsgálata szorosán és szervesen összekapcsolódik a nyelvpolitikai, nyelvi jogi és nyelvpedagógiai kutatási eredményekkel és a gyakorlati megoldások kidolgozásával. Ezeket az eredményeket szigorú módszertanú adatgyűjtéssel és adatfeldolgozással érte el, nemcsak megfigyelve a Labov-féle szociolingvisztika eljárásainak, hanem azokat nemzetközi hatással hozzáigazította a specifikus körülményekhez.

Tudományos műveinek száma az MTMT alapján 399, ezeknek idézettsége 2829 (az oktatási és ismeretterjesztő munkákkal együtt mindkét szám jóval magasabb). 64 idegen nyelvű tanulmány, 19 idegen nyelvű saját könyv, 8 kutatás vezetője, 16 nemzetközi kutatás résztvevője volt. Kiterjedt szakmai kapcsolatokat ápol kutatási témáinak nemzetközileg kiemelkedő tudósaival. 11 folyóirat szerkesztőbizottsági tagja, ebből hat külföldi, 14 folyóiratnak rendszeres lektora. 10 tudományos és szakmai díj, valamint két magyar állami kitüntetés birtokosa.

Oktat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Pannon Egyetemen és az ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi Doktori Iskolájában. Kiemelendő a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán végzett oktatásszervező tevékenysége. Számos egyetemen tartott vendégként előadást. Rendszeres bírálója és bizottsági tagja doktori eljárásoknak. Mind Ukrajnában, mind az Európai Unió egyes szervezeteiben szakértői munkát végez.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola alapításában és működésének sikeressé tételében fő szerepet játszott, jelenleg rektora az intézménynek. Cserniczkó István az imént bemutatott kutatási témák köré tudományos és pedagógiai iskolát hozott létre, Beregszászi Anikóval, kutatótárs feleségével és kollégáival. Feltették Kárpátalját a nyelvtudomány térképére.

Az MTA egyik legfelelősségteljesebb döntésének bizonyult a külső tagság létrehozása, felújítása. Ezáltal lehetővé vált a külföldi magyar tudósok élő bekapcsolása a magyar kutatási diszkurzusokba. Nem alaki eljárás ez, nagyon is cselekvő, amely a természeténél fogva egyetemes összeköti a nyelvi és nemzeti kultúrával, az egymástól elkülönítettek visszavezeti természetes kapcsolati hálóikba. Különösen nélkülözhetetlen ez a határon túli magyar régiók tekintetében, akik

sok évtizedes elzártság után jutottak szóhoz és nagyobb közösséghez, otthonhoz. Tudjuk, hogy talán a Kárpátaljának jutott a legmostohább sors. Ezért – Cserniczkó István személyes érdemei mellett – e körülmény is kiemelt jelentőségűvé teszi a mai eseményt: a kárpátaljai magyar tudós közösség immár a legmagasabb szinten, külső taggal képviseli magát az Akadémián. Cserniczkó Istvánt méltán választotta külső tagjává az MTA.

Budapest, 2023. március 13.

Tolcsvai Nagy Gábor